

چکیده:

مقدمه: حفاظت از کتاب ها و منابع در برابر سرقت و آسیب مسئله ای است که کتابخانه ها از دیر باز با آن مواجه بوده اند. اگرچه تنها در سال های اخیر است که به عنوان مسئله ای مدیریتی به آن توجه می شود. حتی کتابخانه های عهد باستان در مصر نیز با این مسئله مواجه بوده اند. به علت عدم انتشار گزارش های مربوط به آن، دادن آمارهای دقیق از میزان سرقت هایی که از هر کتابخانه در طی یک دوره ی زمانی رخ می دهد مشکل است. در بررسی انجام شده به عنوان مثال در کتابخانه ی مرکزی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید بهشتی از تعداد ۱۵۰۰۰ پایان نامه حدود ۱۲۰ عنوان آن مفقود شده است. با وجود دست به گریبان بودن کتابخانه های عمومی و دانشگاهی ایران با این مسئله، کمتر در کاهش و یا حذف عوامل مسبب آن تحقیقی انجام شده است. این پژوهش بر آن است که به بررسی عوامل تأثیرگذار در سرقت و آسیب منابع در کتابخانه های مرکزی و پزشکی شهر تهران بپردازد؛ تا با شناسایی این عوامل و انتشار این راهکارها کتابخانه ها بتوانند در پی حذف و یا کاهش این عوامل تأثیرگذار گام بردارند.

روش کار: پس از مشورت با اساتید کتابداری و اطلاع رسانی و نیز کارشناس روانشناسی، پرسشنامه ای برای پاسخگویی کاربران و نیز پرسشنامه ای مجزا برای کتابداران تهیه شد. لازم به ذکر است که پرسشنامه های کاربران بدون نام و صرفاً با گرفتن اطلاعات مربوط به رشته و سال تحصیلی در قسمت دموگرافیک ارائه شده است. در قسمت دوم پرسشنامه ها عوامل تأثیرگذار مورد بررسی قرار گرفته اند. پس از مراجعه به هرکدام از این کتابخانه ها در طی یک روز کاری، داده ها جمع آوری شدند و با استفاده از نرم افزار SPSS تجزیه و تحلیل شدند.

یافته ها: کلاً تعداد ۶۳۲ کاربر و ۲۰ کتابدار بخش امانت پرسشنامه ها را به طور کامل پر کرده اند. عوامل تأثیرگذار در سرقت و آسیب منابع به چهار دسته تقسیم شده اند: عوامل تأثیرگذار اقتصادی، عوامل تأثیرگذار روانی، مقررات تأثیرگذار در کتابخانه ها، نارسایی های تأثیرگذار در امکانات کتابخانه. بحث و نتیجه گیری: در بین شیوه های مختلف آسیب رسانی به منابع «خط خطی کردن منبع» از دید کاربران و «بریدن یک فصل از کتاب و یا یک مقاله از یک مجله» از دید کتابداران پاسخ دهنده بیشترین فراوانی را دارا است. «مخفی کردن منبع در زیر لباس و یا در میان کتاب یا دقتی بزرگ» نیز رایج ترین شیوه ی سرقت منابع است. از میان دسته عوامل اقتصادی، «گران بودن منابع» با فراوانی درصدی ۴۰/۱۰ درصد تأثیرگذارترین عامل اقتصادی از دید کاربران و کتابداران است. یافته های پژوهش آجایا (۱۲) نشان می دهد که «مشکل مالی» یکی از علل تأثیرگذار مهم در سرقت منابع «گران» محسوب می شود. پژوهش گرگسون و هالینگ (۹) نیز این یافته را تأیید می کند. از دید کتابداران مهمترین عامل تأثیرگذار اقتصادی این است که «مراجعان توان مالی لازم برای تهیه منابع مورد نیاز خود را ندارند». از دسته عوامل روانی «عمل تلافی جویانه به منظور تخلیه ی روانی» بیشترین تأثیر را از دید کاربران دارد، اما کتابداران برداشت های فردی کاربران را از فشارهای موجود در دانشگاه را مهمترین عامل تلقی می کنند. به عقیده ی کاربران کوتاه بودن مدت امانت منابع مهمترین مسئله ای است که در سرقت و آسیب منابع تأثیرگذار است؛ اما یافته های گرگسون و هالینگ (۹) این مطلب را تأیید نمی کند. «نبودن نسخه های متعدد از یک منبع با تقاضای بالا» مهمترین نارسایی است که از دید ۴۳/۳ درصد کاربران در سرقت و آسیب منابع تأثیرگذار است. کاربران و کتابداران برای حذف و یا کاهش عوامل تأثیرگذار این موارد را پیشنهاد کرده اند: برخورد بهتر کتابداران با مراجعان به کتابخانه، انعطاف پذیرتر کردن مقررات مربوط به امانت و استفاده از منابع، آگاه کردن کاربران در مورد اثر سرقت و آسیب منابع بر کارکرد کتابخانه، تهیه ی نسخه های بیشتری از منابعی که مورد نیاز تعداد زیادی از کاربران در یک زمان واحد است، تهیه ی دستگاه های فتوکپی رنگی و سیاه و سفید و....

کلید واژه ها: سرقت کتاب، آسیب به منابع، کتابخانه های علوم پزشکی